

Juhani Heinola

Lapua 134.1976

Juhani Heinola

Lapua 13.4.1976

Juhani Heinola

Lapua 13.4.1976

Juhani Heinola

Lapua 13.4.1976

3. uud. p. ISBN 978-952-67039-6-1

Alkuperäisteos: 951-96986-1-2 ©2006 Kuunsalama

2. Painos 978-952-67039-3-0 (flash) ©2009 Muruja-kustannus

©2010 Muruja-kustannus / Iskukirjat (Osk Innetti)

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Nordestedt, Saksa

Sivujen suunnittelu ja taitto:

Juhani ja Jukka-Pekka Heinola

Kannen kuva:

Taiteilija Timo Suvannon suunnittelema

Lapuan Patruunatehtaan onnettomuuden uhrien muistomerkki

Lapuan hautausmaalla.

Valokuvannut Jukka-Pekka Heinola, joka on myös kannen suunnittelija.

Teoksen valokuvat:

Hannu Risikko, Juhani Heinola ja Jukka-Pekka Heinola.

Tänä päivänä

Historian lehdet kääntyvät nopeasti. Vuodesta 1976 on kuljettu eteenpäin jo nuoren ihmisen ikä. Vuosikymmenten aikana olemme lapualaisina joutuneet monasti tilanteisiin, jolloin ensi kertaa kohtaamamme ihmiset tai muualla päin asuvat tuttavamme ovat esittäneet meille hyvin myötäelävästi kysymyksiä: Mitenkäs patruunatehtaalla, miten onnettomuusperheissä...?

Aika on tehnyt tehtävänsä. Enää eivät nämä kysymykset ole päällimmäisinä. Suurelta osalta se johtuu siitä, että aikanaan suuri ja ennen kaikkea meille lähietäisyyden ihmisille järkyttävä katastrofi on jälkeen päin jouduttu jo monia kertoja suhteuttamaan eri puolilla maailmaa sattuneisiin odottamattomiin tapahtumiin. Ihmisille on annettu paljon muuta ajateltavaa. Eri puolilla maailmaa riehuneet ja edelleen riehuvat murskaavat sodat, erilaiset onnettomuudet ja valtavat luonnonkatastrofit on tuotu tiedotusvälineiden kautta suoraan olohuoneisiimme. Kaaos kaaoksen perään on ollut aikamme todellisuutta, joista räjähdysmäisesti kehittynyt sähköinen viestintä on miltei ajantasaisesti välittänyt

ääntä ja kuvaa. Lukemattomat kerrat on lapualaisen suuronnettomuuden jälkeen kerrottu eri puolilla maailmaa tapahtuneista tuhoista, joiden seurauksena on ollut satojen ja tuhansien ihmisten menehtyminen. Toisaalta näiden tapahtumien yhteydessä jopa yhden ihmisen tragedia on saatettu näyttää televisiossa, vain ikäänkuin esimerkkinä, pienintä yksityiskohtaa myöten. Sen laatuksella lähikuvainformaatiolla on pystytty monin verroin lisäämään tapahtuman vaikuttavuutta.

Kaiken tämän turruttavan tietotulvan edessä on ruvennut tuntumaan jo siltä, ettei tämän päivän ihmistä liikuta enää mikään.

Monet meistä lapualaisista on tuon onnettoman tapahtuman jälkeen myöntänyt, että oman elämän ajanlaskukin on juuri tässä taitekohdassa jakautunut kahteen osaan. On puhuttu pitkään vuodesta 1976 käännteentekevästä vedenjakajana; elämä ennen patruunatehtaan onnettomuutta ja elämä jälkeen patruunatehtaan onnettomuuden. Niin voimakas on saattanut katastrofin vaikutus yksityisen ihmisen elämässä olla. Eikä se ole koskettanut pelkästään onnettomuusperheitä ja heidän sukulaisiaan vaan hyvin laajasti onnettomuuden muulla tavoin kokeneita, satoja ja tuhansia. Tuo vedenjakakokemus on ollut samansuuntainen, kuin aikaisemmin paljon toistettu ja vieläkin silloin tällöin esille pulpahtava toteamus: elämä ennen sotia ja elämä sotien jälkeen. Varsinkin sodan kokeneet ikäluokat saattavat vieläkin jakaa elämänsä näihin kahteen aikakauteen. Viimeksi mainittu jako on tietysti monin verroin selkeämpi ja voimakkaampi, koska se on koskettanut syvästi koko kansaa. Sehän muutti suomalaisen elämänmenon kaikkineen aivan monia arkisia yksityiskohtia myöten, mullisti poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen ajattelun. Mutta pienoiskoossa ja ainakin oman kuntamme rajojen sisällä merkkejä tuohon jakoon on myös patruunatehtaan onnettomuuden kohdalla löydettävissä.

Ehkäpä sittenkin on niin, että monet vuoden 1976, huhtikuun kolmannentoista päivän tapahtuman kokeneet lapualaiset

haluaisivat jo unohtaa kaiken. Mutta tuo päivä oli pienellä paikakakunnalla sellainen, että se näkyi, kuului ja tuntui voimakkaana kaikkialla. Se ei voinut olla jättämättä jälkiänsä. On selvää, että onnettomuudessa menetyksiä kokeneet, jälkeen jääneet omaiset, vammautuneet, työtoverit, pelastustyössä mukana olleet ja ehkä myös monet kaiken läheltä nähneet saivat näkyvien merkkien lisäksi sieluunsa vamman. Tapahtuma jätti mielikuviin, herkkään alitajuntaan sellaisen pirstoutuneen kuvasarjan, joka aika ajoin nousee silmien eteen, kenelle unissa, kenelle keskellä kirkasta päivää. Syystäkin voidaan puhua lapualaisesta traumasta, jonka pois pyyhkiminen tämän sukupolven aikana on miltei mahdotonta.

Olen miettinyt monasti sitä, miksi minä henkilökohtaisesti palaan tähän aiheeseen. Olen kirjoittanut tapahtumasta useissa eri yhteyksissä, viimeksi laajemmin vuonna 1996 Etelä-Pohjanmaan Sanomalehtimiesyhdistyksen 75 -vuotisjulkaisussa (Tiedon välitystä 75 ajast'aikaa). Joskus olen tullut siihen tulokseen, että nimenomaan oman psyykeni rakenteesta johtuen olen imenyt tuon päivän kokemukset itseeni hyvin voimakkaasti ja niistä on jäänyt sisälleni sellaisia tunne-, kuva- ja ääniraitoja, jotka ovat ja pysyvät.

Oma vaikutuksensa on ollut myös sillä, että eräs parhaimmista lapsuudentovereistani, lähin lapsuudenkotini naapuri ja myös nuoruudenaikainen kaverini joutui vaimonsa tuossa onnettomuudessa menetettyään neljän alaikäisen poikansa yksinhuoltajaksi.

Tämän kirjoituksen olen koonnut monien vuosien varrella. Vasta nyt eläkepäivilläni olen hiljentynyt perusteellisemmin kirjoittamaani. Kirjassani kulkee rinnan kaksi kuvausta, oma kertomukseni tapahtumien etenemisestä oman toimintani ja sisäisten tuntemusteni kautta. Tapahtuneen kokonaiskuvaa täydentämässä ja jäntevöittämässä ovat eri julkaisuihin juttuja kirjoittaneiden toimittajien välittämänä monen kymmenen

haastatellun henkilön kokemusperäiset kertomukset. Joku haastatelluista sanoo kokeneensa ihmepelastuksen, joku sanoo nähneensä kaiken tapahtuneen läheltä ja joku sanoo olleensa auttamassa pelastustöissä tai toimineensa etäämpänä pelastusorganisation osana.

Pääpainopiste tässä kirjassa kokonaisuudessaan on pantu siihen, millä tavalla julkinen sana oli tapahtumassa mukana, millä tavalla asioita käsiteltiin.

Kirjani loppuosa kertoo melko yksityiskohtaisesti hautajaispäivän valmisteluista ja varsinaisen hautajaispäivän tapahtumista. Mukana on myös sellaisia tekstilainauksia, joista kauniilla tavalla ja hyvin syvällisesti näkyy kirjoittaneiden toimittajien mielialat.

Vaikka alunperin olen kirjoittanut tämän tekstin kovin sisään-päin lämpiävästi, päiväkirjamaisesti, ikäänkuin ainoastaan itseäni varten, vasta myöhemmin sitä laajentaen ja avartaen niin toivon, että tämä teos auttaisi lukijaa näkemään, kuinka suuresta onnettomuudesta kotiseutuamme ajatellen oli todella kysymys ja että tämä kykenisi antamaan edes jonkinlaisen kuvan tapahtumasta ja sen moninaisista vaikutuksista myös niille, jolla ei ole tapahtumasta omakohtaisia kokemuksia.

Kirjani ei pyri rajuihin kannanottoihin eikä löytämään ainoita oikeita ratkaisuja. Lehdistä lainatut lukuisat otteet saattavat jossain määrin sisältää virheitä. Tietooni tulleet virheelliset lainaukset olen pyrkinyt poistamaan, mutta joitakin on siitä huolimatta voinut jäädä kirjan sivuille. Kuluneet vuosikymmenet on jo pitkä ajanjakso. Sen takia jotkut haastatellut henkilöt ovat myöntäneet, että toimittajille annetut tiedot voivat pitää paikkansa, vaikka itse muistaakin tänä päivänä toisin. Haastattelutilanne on ollut kaaosmainen ja ajatukset ovat harhailleet. Molemmipuolinen väärinkäsityksen vaara on ollut ilmeinen.

Kiitokset monille

Kiitän lämpimästi kaikkia niitä lukuisia henkilöitä, jotka ovat omalla asiantuntemuksellaan ja kannustavilla lausunnoillaan tukeneet minua tämän työni eri vaiheissa. Kiitos ennen kaikkea Lapuan patruunatehtaan pitkäaikaiselle pääluottamusmiehelle, Yrjö Perälälle hyvin myönteisistä ajatuksista, jotka hän yhdessä puolisonsa Aino Perälän kanssa käsikirjoitukseni lukemisen jälkeen toi keskusteluissamme julki. Kiitos myös Suomen Journalistiliiton työehtoasiamiehelle, Tytti Orakselle antamistaan kirjallisista lakiasiantuntijan kannanotoista. Kiitos myös puolisolteni Saara-Kyllikki Heinolalle sekä pojilleni Jukka-Pekka ja Jani-Markus Heinolalle. He ovat monella tavalla olleet apuna kirjani sisällöllisessä työstämisessä sekä teoksen teknisessä toteutustyössä. Erittäin paljon kiitoksia myös niille monille kymmenille paukkulaisille, joiden haastattelukatkelmia eri lehdistä olen poiminut. Heistä monet haastatellut ovat lausuneet lainauksista omat kommenttinsa.

Lapualla elokuussa 2010
Juhani Heinola

Se aamu

Se aamu valkeni lupaavana, aurinkoisena ja kevään tuoksuisena. Asuimme silloin aivan Lapuan rautatieaseman tuntumassa, Yllinpuistossa, jossa sijaitsi myös työpaikkani, Lapuan Sanomien toimitus.

Olin sillä hetkellä vielä kotona, poikieni huoneessa, jossa vesselit leikkivät aamutokkuraisia leikkejään. Ikkunasta näkyi selvästi rautatiealueen yli terveystakeskuksen suuntaan. Hallitsevana tuijotti ratapihan toisella laidalla Paukun musta savupiippu.

Oli kuin kaikki olisi hetkeksi pysähtynyt sen monien kuvaileman “tömyksen” jälkeen. Taivas oli täynnä betonin kappaleita, lautta, rautaa ja pölyä. Joidenkin silminnäkijöiden mukaan se oli sienimäinen kuvio taivaalla, ydinräjähdystä muistuttava ilmiö. Meidän ikkunastamme nähtynä se vaikutti käsittämättömältä kaaokselta.

Vilkaisin hätäisesti ulos avoimesta ikkunasta talomme piha-piiriin. Katse pysähtyi näyteikkunoiden edessä olleisiin

Siniristilippujen lepatuskin vaimeni onnettomuuspäivän tyyneydessä nöyrään suruasentoon... (Valokuva Juhani Heinola)

lasinsirpalekasoihin. Ikkunat olivat rikkoutuneet paineen vaikutuksesta ja pullistuneet ulos. Se vaikutti jotenkin kammottavalta, kun ei vielä tajunnut tilanteen todellista kulkua. Moisellemä ilmiölle löytyi pian aivan looginen selitys. Valtava paineaalto oli työntäytynyt talon avoimista rappukäytävistä sisään. Sen takia myös rakennuksen etuseinä oli rappukäytävän kohdasta osin repeytynyt irti ja työntynyt hiukan ulos, jolloin nurkasta paistoi aurinko läpi. Paine oli purkautunut pitkin niitä väyliä, joista löytyivät heikoimmat kohdat. Näyteikkunat eivät kestäneet talon sisälle ahtautuneiden luonnonvoimien edessä.

Siitä se kaikki kokeminen alkoi!

Kuullessani aamulla ensimmäisen kerran kadulla vastaantulleelta tuttavalta sanat ”Paukku on räjähtänyt” vilkaisin jälleen hätäisesti tehtaan suuntaan. Näin synkän metalliplootuisen savupiipun olevan edelleen paikoillaan. Siitä voi päätellä, että ei sentään koko tehdas, eivät sentään kaikki ihmiset. Patruunatehtaan portista oli tänäkin aamuna marssinut sisään useita satoja työntekijöitä, joten arvata saattaa, millaisia tuntemuksia ensimmäiset aistimukset, kuulemiset ja näkemiset herättivät.

Aamu oli siitä lähtien hyvin sekasortoinen. Ihmiset vaelisivat kaduilla päämäärättömän tuntuisesti. Kadunkulmissa kuului kiihkeä puheensorina. Tuntui kuin kaikki olisivat vieläkin odottaneet jotain tietämättä kuitenkaan mitä. Oli mystinen maailmanlopun tuntu. Vaikutti siltä kuin ihmisillä olisi ollut halu paeta jonkin, tai juosta itsetuhoisesti päin tuntematonta. Jossain ikäänkuin vaani tuntematon vihollinen, näkymätön, äänetön olio. Joku sanoi, että se oli sodan tunnelma. Pelkoa, odotusta, varuillaan oloa, koska, mistä vihollinen hyökkäisi. Jotkut lähempänä olleet kertoivat, kuinka ambulanssit ulvoivat ja Paukun alueella nähtiin kiivasta liikehdintää. Se ei ollut enää päämäärätöntä juoksemista vaan harkitumpaa, suunniteltuaakin.

Onnettomuus oli kaaosmainen kasa materiaalia, josta toimittajien oli revittävä irti kaikki mahdollinen. Alkujärkytyksen kokeneen sanat olivat kultahippuja, joita otettiin varovaisesti ja hellävaraisesti vastaan. Kohti asteleva häätääntynyt ja vakava-ilmeinen ihminen oli uteliaan toimittajan materiaalia, tapahtumasta jotain tietävä tai kuulopuheita kertova, onnettomuudessa vammautunut ja kuollutkin, pelastunut työtoveri, kaikki. Asiantuntijoiden lausunnot olivat tärkeitä; tehtaan johdon, pääluottamusmiehen, poliitikkojen, lääkärin, ambulanssinkuljettajan, palo-päällikön, nimismiehen, kaupunginjohtajan, tuomiorovastin, piispan ja aivan tavallisen kadun miehen.

Monet kymmenet toimittajat kautta maan saivat esimiehiltään tehtäväksi tuottaa noina tunteina Lapualta juttua määrätyn sivumäärän; etusivu, yksi, kaksi tai kolme sisäsivua. Enemminkin. Esimerkiksi seuraavalla viikolla ilmestynyt Seura-lehden Extra -Lapuan numero sisälsi 32 -sivuisen kuvakoosteen onnettomuudesta.

Utisia Lapualta tulvi koko päivän. Utiskatsaukset venyivät ja siirsivät muuta ohjelmaa hamaan tulevaisuuteen. Tapahtumapäivänä sähköiset viestit kertoivat tunti tunnilta tapahtumien kulkua ja esim. yleisradio vaihtoi suurelta osalta koko päivän musiikkiohjelmiston soittaen ainoastaan vakavampaa musiikkia.

Lentäen verta Lapualle

Puolustusvoimain raskas helikopteri lähti Utista eilen aamulla klo 9.15 Helsinkiin noutamaan räjähdyspaikalle 240 yksikköä plasmatuotteita, 200 yksikköä jäykkäkouristusrokotetta ja 80 yksikköä punasoluja verensiirtotarkoituksiin. Aineet saatiin Punaiselta Ristiltä ja ne ennättivät Lapualle jo aamupäivällä.

(Pohjanmaan Kansa 14.4.)

Tapahtuma oli myös maailmanuutinen.

Lapuaalla paloi filmiä kilometritolkulla. Lapualle tultiin autoilla, helikoptereilla ja Kauhavan kautta lentokoneilla. Puhelimet soivat virastoissa ja kodeissa, kunnes vaikenivat kokonaan. Sekin oli sangen kummallinen kohtalon sormen napautus. Se piti tapahtua juuri tuona traagisena aamuna, jolloin viestintä oli eräs elinehto.

Lapuasta tuli viestiyhteyksien motti. Kosteuden pahoin voittama kaapeli oli pettänyt. Se lisäsi vielä eri puolilla asuvien omaisten hätää. Elettiinhan aikaa, jolloin autoradiopuhelimet olivat harvinaisuuksia eikä nykyaikaista kännykkää vielä yleisimmin tunnettu. Puhelinapua saatiin kuulemani mukaan äärimmäiseen tarpeeseen mm. sähkömiehiltä ja Kauhavan varuskunnan viestimiehiltä.

Puhelinyhteydet pelasivat vasta illalla kello 17.00 jälkeen. EP:n Puhelin Oy teki voitavansa ja järjesteli tilapäisyhteyksiä esimerkiksi radioautonsa avulla niin, että välttämättömimmät lääkäri- ja sairaalayhteydet pelasivat. Lakossa olleet asentajat olivat pitäneet hätäkokouksen keskeyttäen lakkonsa ja menneet korjaustöihin.

Minun omaksi onnettomuudekseni oli päivään avautunut juuri se aamu, jolloin ainoan toimittajatoverini, Tuulikki Latva-Teikarin oli määrä olla keskussairaalan poliklinikalla jonossa, menossa leikkaukseen. Häntä ei siis töissä lähiaikana nähtäisi.

Näin jalestä päin ajatellen tuo päivä kului kummallisen huumaanuksen vallassa. Sitä vain kulki paikasta toiseen, rekisteröi mieleensä sen minkä kykeni ja teki lyhyitä muistiinpanoja. Kokonaisvaltaisempi keskittyminen oli vaikeaa, mutta kaiken silmin ja korvin tajuttavan ja tiedostetun kokemisen pohjavireenä tiedostamaton alitajunta teki omaa työtään ja juuri se oli sidoksissa kuohuviin tunteisiin.

“Kuullessani aamulla ensimmäisen kerran kadulla vastaan tullee tuttavalta sanat *Paukku on räjähtänyt*, vilkaisin hätäisesti tehtaan suuntaan. Näin jyrkän savupiipun seisovan edelleen paikoillaan. Ei siis sentään koko tehdas! Tuonakin aamuna patruunatehtaan portista oli marssinut satoja työntekijöitä, joiden kohtaloa voitiin sillä hetkellä vain arvailla.”

Yksi rauhan ajan synkimmistä katastrofeista, Lapuan patruunatehtaan räjähdys tiistai-aamuna 13.4.1976 vei mukanaan 40 ihmistä. Tuo aamu mullisti silmänräpäyksessä tehtaan työntekijöiden maailman, puhumattakaan omaisista, naapureista ja ystävistä, jotka musertavan epätietoisuuden vallassa odottivat raunioista paljastuvaa todellisuutta.

Tämä kirja perustuu eloon jääneiden, uhrien omaisten ja auttajien kertomuksiin, jotka kuljettavat onnettomuusaamusta sitä seuraavien murheen päivien läpi, aina nykyhetkeen saakka. Tapahtumien jälkeen elämä Lapualla ajautui vähitellen arkisiin uomiinsa. Monen perheen tulevaisuutta varjosti kuitenkin peruuttamattomasti se, että päivien täytyi jatkua ilman onnettomuudessa menehtyneitä perheenjäseniä. Kirja valottaakin laajasti myös katastrofin jälkeisiä aikoja monine selviytymistarinoineen.

Haastattelujen ja kokemuseräisten kertomusten ohella kirja seuraa tapahtumien uutisointia, jonka välityksellä tieto Lapuan katastrofista levisi kautta maailman. Uutisia, kirjeenvaihtoa, lehtileikkeitä... Nämä dokumentit kirjan tekijä Juhani Heinola on poiminut kattavasta arkistostaan, jota hänelle kertyi toimiessaan tuolloin Lapuan sanomien päätoimittajana ja jonka myötä hän joutui tapahtumien alkuminuuteista lähtien noiden traagisten päivien keskiöön.

Dokumentaarisen aineiston takaa heijastuu vahvasti Juhani Heinolan ja varmasti yhtä lailla jokaisen lapualaisen mielissä vellova tunnemyllerrys dramaattisen tapahtumavyöryn keskellä.